

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Η.Π.Α. ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ
ΑΥΤΙΣΜΟ**

**A COMPARATIVE STUDY BETWEEN GREECE AND THE U.S.A. OF THE LEGISLATURE REGARDING
THE EDUCATION OF CHILDREN WITH AUTISM**

του

Παπαδογιάννη Ιωάννη

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και
Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Η τριμελής επιτροπή:

1. Δρ. Κορρέ Ειρήνη

Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΦ ΔΠΘ

2. Δρ. Λουκέρης Διονύσιος

Συνεργάτης Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3. Δρ. Λολίτσας Κωνσταντίνος

Συνεργάτης Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Κομοτηνή/Αθήνα

2018

Περίληψη

Το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που πηγάζουν από τις διαφορές που έχει η κάθε χώρα ως προς την ιστορία της, το κοινωνικο-πολιτικό υπόβαθρό της, τη νοοτροπία της, την κουλτούρα της και τον τύπο διακυβέρνησής της. Οι διαφορές αυτές εντείνονται ακόμα περισσότερο όταν εξετάσουμε τον τρόπο παροχής της εκπαίδευσης κάθε έθνους, και κατά την ανίχνευση και ανάλυση του συστήματος Ειδικής Αγωγής που διαθέτουν. Η συγκριτική μελέτη των ιδιαίτερων στοιχείων δύο εκπαιδευτικών συστημάτων μπορεί να προβεί πολύ χρήσιμη στην ανακάλυψη νέων τεχνικών και πρακτικών, την εξάλειψη αναποτελεσματικών εφαρμογών και την υιοθέτηση θετικών ενεργειών με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών της Ειδικής Αγωγής.

Η παρακάτω μελέτη εξετάζει τα θεσμικά πλαίσια της Ειδικής Αγωγής σε σχέση με τον αυτισμό στην Ελλάδα και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και προβαίνει σε μια σύγκριση τόσο των νόμων που τη διέπουν σε κάθε χώρα, όσο και των διαδικασιών και ιστορικών ορόσημων που συνετέλεσαν στη δημιουργία τους.

Λέξεις-Κλειδιά: Ειδική Αγωγή, αυτισμός, θεσμικό πλαίσιο, νόμοι, IDEIA, Τέξας, Νέα Υόρκη, Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης, Διάγνωση, Υπηρεσίες, ιστορική διαδρομή

Abstract

Each country has its own educational system which is characterized by certain attributes stemming from the differences found in each country's history, sociopolitical background, way of life, culture and system of government. These differences are further exacerbated when one observes the manner in which each country provides education to its citizens and, even more so, when its Special Education system is investigated and analyzed. A comparative study of the particular characteristics of two educational systems can prove invaluable in the discovery of new techniques and practices, the abolition of unsuccessful applications, and the adoption of positive measures with the goal of improving and developing the quality of Special Education services.

This study examines the legislature of Special Education regarding autism in Greece and the United States of America, and compares the laws which govern its policies in each country, as well as the processes and historical benchmarks which helped to create them.

Key Words: Special Education, autism, legislature, laws, IDEIA, Texas, New York, Individualized Education Program, Diagnosis, Services, historical review

Πρόλογος

Η παρούσα διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή - Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης» που πραγματοποιήθηκε στο Δια-Ιδρυματικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης και του Ινστιτούτου Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών (Ι.Π.& Τ.) του Εθνικού Κέντρου Ερευνών Φυσικών Επιστημών (Ε.Κ.Ε.Φ.Ε) «Δημόκριτος». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει ως αντικείμενο «την μεταπτυχιακή εξειδίκευση και θεωρητική εμβάθυνση σε θέματα που σχετίζονται αφενός μεν με την Ειδική Αγωγή και την Παιδαγωγική της Ένταξης όπως ορίζονται από την επιστημονική κοινότητα και την κείμενη εθνική νομοθεσία - και αφετέρου με τις Τεχνολογικές Εφαρμογές των Επιστημών της Τεχνολογίας και της Πληροφορίας που διευκολύνουν την ένταξη και την εκπαίδευση των παραπάνω πληθυσμών» (Καταστατικό Π.Μ.Σ. Δημόκριτου, 2016).

Το νομοθετικό πλαίσιο της Ειδικής Αγωγής, και ιδιαιτέρως εκείνο που σχετίζεται με τον αυτισμό αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό τμήμα του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος καθώς αφιερώνεται αρκετός χρόνος στην εκπαίδευση των φοιτητών στην εκμάθηση και εξοικείωση τους με αυτό. Η μελέτη των νόμων αυτών αποτελεί ίσως το πιο θεμελιώδες κομμάτι της εκπαίδευσης πάνω στο ζήτημα της Ειδικής Αγωγής αφού χωρίς αυτή δε μπορεί κανείς να γνωρίζει τα διασφαλισμένα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τις παροχές που οφείλουν να τους παρέχονται και τις υποχρεώσεις των εξειδικευμένων επαγγελματιών που σχετίζονται με τον τομέα αυτόν.

Θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή Δρ. Κωνσταντίνο Λολίτσα για τις εύστοχες παρατηρήσεις του και για την γενικότερη πολύτιμη συμβολή του στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας κατά το διάστημα της συγγραφής της. Επίσης, θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως την Δρ. Αγάθη Σταθοπούλου για τις σημαντικές συμβουλές της, το μεταδοτικό πάθος της για δουλειά και μάθηση, και την βοήθειά της στην διευκρίνιση κάποιων διδαλδών διαδρόμων στο θεωρητικό και πρακτικό πλαίσιο της Ειδικής Αγωγής. Ακόμη,

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

§ 300.503 - Prior notice by the public agency; content of notice, 2004, Ανάκτηση 26 Αυγούστου, 2018 από: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/34/300.503>

§34 CFR 300.111 - Child find, 2004, Ανάκτηση 19 Αυγούστου, 2018 από: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/34/300.111>

20 U.S. Code § 1401, Child with Disability - Ανάκτηση 10 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/20/1401>

42 U.S. Code Chapter 21 - CIVIL RIGHTS - Ανάκτηση 10 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/chapter-21>

Article 81, New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουλίου, 2018, από: <http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

Article 83, New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουλίου, 2018 από: <http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

Article 90, New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουνίου, 2018, από: <http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

Article 95, New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουνίου, 2018, από: <http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

Article 97, New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουνίου, 2018, από: <http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

Autistic Disorder: DSM - IV, 1952, Ανάκτηση 13 Σεπτεμβρίου, 2018 από: <http://www.autism-society.org/dsm-iv-diagnostic-classifications/>

Bill of Rights (Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΠΑ) - Ανάκτηση 10 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.law.cornell.edu/constitution/billofrights>

Board of Regents of the University of Wisconsin System, on behalf of the WIDA Consortium, *Developing a Culturally and Linguistically Responsive Approach to Response to Instruction & Intervention (RtI²) for English Language Learners*. 2013 – www.wida.us

California Teachers Association, *Special education in California*, 2011.

Chapter 33 - Education of Individuals with Disabilities - Ανάκτηση 10 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2011-title20/pdf/USCODE-2011-title20-chap33.pdf>

Education for all Handicapped Children - Ανάκτηση 10 Ιουνίου, 2018 από: https://www.law.cornell.edu/topn/education_for_all_handicapped_children_act_of_1975

Ehlers, R., & Kuhn, J. (2013). *Overview of special education in California*. Legislative Analyst's Office. Ανάκτηση 16 Ιουνίου, 2018 από: <http://kblegal.us/change-in-federal-monitoring-of-states-special-education-programs/>

ESEA - Ανάκτηση 10 Ιουλίου, 2018 από: <https://legcounsel.house.gov/Comps/Elementary%20And%20Secondary%20Education%20Act%20Of%201965.pdf>

FAPE - Ανάκτηση 12 Ιουνίου, 2018 από: <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ocr/docs/edlite-FAPE504.html>

Ferguson, P. V. (1896). 163 US 537 (1896). *Jurisdiction: United States of America, Supreme Court Date of Decision, 18.*

Gould, S. J. (1985). Carrie Buck's daughter. *Const. Comment.*, 2, 331.

Heward, W. L. (2009). *Exceptional children: An introduction to special education*. Pearson College Div.

IDEA 2004 complete - Ανάκτηση 10 Ιουνίου, 2018 από:
<http://www.wrightslaw.com/idea/idea.2004.all.pdf>

IDEA Amendments 1986 - Ανάκτηση 15 Ιουνίου, 2018 από:
https://www.law.cornell.edu/topn/education_of_the_handicapped_act_amendments_of_1986

IDEA Amendments 1997 - Ανάκτηση 14 Ιουνίου, 2018 από:
<https://www.congress.gov/105/plaws/publ17/PLAW-105publ17.pdf>

IDEA Amendments 2004 - Ανάκτηση 13 Ιουλίου, 2018 από:
<http://idea.ed.gov/download/statute.html>

IDEA Manual 2016 - Ανάκτηση 12 Ιουλίου, 2018 από:
https://www.disabilityrightstx.org/uploads/IDEA_Manual_Fall_2016_with_SEARCH.pdf

IDEIA Amendments 2004 - Ανάκτηση 18 Ιουνίου, 2018 από:
https://www.law.cornell.edu/topn/individuals_with_disabilities_education_improvement_act_of_2004

Itard, J. M. (1802). The Wild Boy Found in the Woods in Aveyron.

Jiménez, J., Olea, J., Torres, J., Alonso, I., Harder, D., & Fischer, K. (2009). Biography of louis braille and invention of the braille alphabet. *Survey of ophthalmology*, 54(1), 142-149.

Mason, L. L., Glomb, N. K., & Sebastian, J. (2008). Special Education.

Mitchell, S. H. (1971). The haunting influence of Alexander Graham Bell. *American annals of the deaf*, 349-356.

New York State Legislature. (2017). Ανάκτηση 23 Ιουνίου, 2018, από:

<http://public.leginfo.state.ny.us/lawssrch.cgi?NVLWO:>

NYSED/Special Education. (2017). Ανάκτηση 28 Ιουνίου, 2018, από:

<http://www.p12.nysed.gov/specialed/lawsregs/>

Overview of Special Education in California - Ανάκτηση 1 Ιουνίου, 2018 από:

<http://www.lao.ca.gov/reports/2013/edu/special-ed-primer/special-ed-primer-010313.aspx>

Plessy vs Ferguson - Ανάκτηση 3 Ιουνίου, 2018 από:

http://wikivisually.com/wiki/Plessy_vs_Ferguson

Regulations of the Commissioner of Education - Parts 200 and 201. (2017) - Ανάκτηση 24

Ιουλίου, 2018, από NYSED, Special Education:

<http://www.p12.nysed.gov/specialed/lawsregs/part200.htm>

Sandoval, C. (2011). *slideshare*. Ανάκτηση 22 Ιουνίου, 2018, από:

<https://www.slideshare.net/casandoval1/hendrick-hudson-sd-v-rowley-1982>

Section 504 of Rehabilitation Act of 1973 - Ανάκτηση 8 Ιουνίου, 2018 από:

<https://www.dol.gov/oasam/regs/statutes/sec504.htm>

SELPA, IDEA PL 94 - 142, 2004, Ανάκτηση 30 Αυγούστου, 2018 από:

https://www2.ed.gov/about/offices/list/osers/idea35/history/index_pg10.html

Silberstein, R. M., & Irwin, H. (1962). Jean-Marc-Gaspard Itard and the Savage of Aveyron: An unsolved diagnostic problem in child psychiatry. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 1(2), 314-322.

Special Education Rules and Regulations in Texas - Ανάκτηση 12 Ιουνίου, 2018 από:

http://tea.texas.gov/Academics/Special_Student_Populations/Special_Education/Programs_and_Services/Special_Education_Rules_and_Regulations/

Stodden, R. A., Conway, M. A., & Chang, K. B. (2003). Findings from the study of transition, technology and postsecondary supports for youth with disabilities: Implications for secondary school educators. *Journal of Special Education Technology*, 18(4), 29-44.

Sunstein, C. R. (1987). Constitutionalism after the new deal. *Harvard Law Review*, 421-510.

The Family Educational Rights and Privacy Act (FERPA) (20 U.S.C. § 1232g; 34 CFR Part 99), 2004, Ανάκτηση 16 Αυγούστου, 2018 από:
<https://www2.ed.gov/policy/gen/guid/fpco/ferpa/index.html>

The Six Principles of IDEA - Ανάκτηση 10 Ιουνίου, 2018 από:
<http://www.disabilityrightsca.org/legislature/Principles/104201.pdf>

Transition Services, REGULATIONS OF THE COMMISSIONER OF EDUCATION Pursuant to Sections 207, 3214, 4403, 4404 and 4410 of the Education Law, New York Legislature, 2016, Ανάκτηση 28 Αυγούστου, 2018 από:
<http://www.p12.nysed.gov/specialed/lawsregs/documents/regulations-part-200-201-oct-2016.pdf>

Unesco. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education: adopted by the World Conference on Special Needs Education; Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June 1994*. Unesco.

Warnock Report. (1978). *Special Educational Needs. Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. London: Her Majesty's Stationery Office.

wikipedia, New York State. (2017). Ανάκτηση 20 Ιουνίου, 2018, από New York State από:
https://en.wikipedia.org/wiki/New_York

wikipedia, Ορισμός του "underrepresented group". Ανάκτηση 15 Ιουνίου, 2018, από:
https://en.wikipedia.org/wiki/Underrepresented_group

wikipedia. (2017). Ανάκτηση 23 Ιουνίου, 2018, από Board of Education of the Hendrick Hudson Central School District v. Rowley από:

https://en.wikipedia.org/wiki/Board_of_Education_of_the_Hendrick_Hudson_Central_School_District_v._Rowley

Winzer, M. A. (2007). Confronting difference: An excursion through the history of special education. *The Sage handbook of special education*, 21-33.

XIV Amendment - Ανάκτηση 4 Ιουνίου, 2018 από:
<https://www.law.cornell.edu/constitution/amendmentxiv>

Yell, M. L., Rogers, D., & Rogers, E. L. (1998). The legal history of special education: What a long, strange trip it's been!. *Journal for Special Educators*, 19(4), 219-228.

Αγαλιώτης, Ι. (2011). Υποστήριξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή προβλήματα συμπεριφοράς.

Αναστασία, Γ., & Κωνσταντίνα, Σ. (1999). Άτομα με ειδικές ανάγκες και το εκπαιδευτικό σύστημα.

Αναστασίου, Δ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ., & Χαρίση, Α. Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών και το καθεστώς Μεταξά.

Δροσινού, Μ. (2004). Πρωτογενείς ειδικές μαθησιακές δυσκολίες (Π.Ε.Μ.Δ.) και δευτερογενείς παραβατικές συμπεριφορές (Δ.Π.Σ.) σε μαθητές μικρής ηλικίας. *Τα εκπαιδευτικά* (71 -72), pp. 145-156.

Δροσινού, Μ. (2006). Ο ρόλος της επιθυμίας στην εκπαίδευση. *Ανοιχτό Σχολείο* (59), pp. 20-24.

ΕΚΠΥ ΦΕΚ Β' 4898/2018, 2018, Ανάκτηση 22 Νοεμβρίου, 2018 από:
http://files.psf.org.gr/img/enimerosi_files/02112018_0095143001541115720cf308b4b.pdf

Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας, (2011) Παράρτημα Πρώτο, Νομοθεσία - Μέρος III, Αριθμός 4144, 4-3-2011, 181. Ανάκτηση 28 Σεπτεμβρίου, 2018 από: [http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dsid/dsid.nsf/9EA85834AB487A10C2257A7C002CEDA5/\\$file/%CE%9A%CF%85%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%9F%CE%97%CE%95%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%91%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD%20%CE%BC%CE%B5%20%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A0%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%85.pdf](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dsid/dsid.nsf/9EA85834AB487A10C2257A7C002CEDA5/$file/%CE%9A%CF%85%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%9F%CE%97%CE%95%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CE%91%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD%20%CE%BC%CE%B5%20%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A0%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%85.pdf)

Ζαγκώτας. Β, (2010), «Η ειδική αγωγή στην Ελλάδα». Ανάκτηση 19 Νοεμβρίου, 2018, από: https://www.academia.edu/6085425/%CE%97_%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1

Ζώνιου – Σιδέρη, Α. (2012) *Ενταξιακή Εκπαίδευση & κοινωνική δικαιοσύνη στη σύγχρονη εποχή. Ερωτήματα και προβληματισμοί*. Πρακτικά 12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Ανάκτηση 15 Ιουλίου, 2018, από: http://www.pek.org.cy/Proceedings_2012/keynotes/sideri_all.pdf (Ανακτήθηκε: 11 Νοεμβρίου 2012).

Ζωνίου - Σιδέρη, Α., (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*, 3η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζωνίου - Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου-Ντέρου, Ε., Παπαδοπούλου, Κ. (2012). *Η έρευνα στην ειδική αγωγή, στην ενταξιακή εκπαίδευση και στην αναπηρία*, Συλλογικός Τόμος Α', Β' & Γ'. Αθήνα: Πεδίο.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004α) «Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί και προοπτικές», στο Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (επιμ.) *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις. Τ. Α΄*. 3η εκδ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 29-54.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004β) «Η εξέλιξη της ειδικής εκπαίδευσης», στο Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (επιμ.) *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις. Τ. Α΄*. 3η εκδ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 9-31.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004γ) «Η εκπαιδευτική ένταξη στην Ελλάδα: Μια πορεία είκοσι ετών», στο Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Σπαγδάνου, Η. (επιμ.) (2004) *Εκπαίδευση και τύφλωση. Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ 43-51.

Ιμβριώτη Ρ. (1939). *Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά*. Ελληνική Εκδοτική Εταιρία Α.Ε, Αθήνα.

Καλαντζής, Γ. Κ. (1984). *Η Ειδική Αγωγή Χτες και Σήμερα*. Νέα Παιδεία, τεύχος 39, 57-72.

Κασσωτάκης, Μ. (1986) *Η προσπάθεια ανάπτυξης της Μέσης Τεχνικής-Επαγγελματικής Εκπαίδευσης κατά την περίοδο 1950-1980 και η αποτυχία της: μια ερμηνευτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο.

Κουρουμπλής, Ε. Π. (2000). *Το δικαίωμα στην διαφορά. Οι επιδράσεις των κοινωνικών προκαταλήψεων και των θεσμικών παρεμβάσεων στην ζωή των ατόμων με ειδικές ανάγκες - διεπιστημονική ανάλυση με έμφαση την ιστορική προσέγγιση*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σακουλάς, Ν. Α.

ΚΟΥΤΡΟΜΑΝΟΣ, Κ. (1996). *ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.(ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ)* (Doctoral dissertation, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Σχολή Επιστημών Αγωγής. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης).

Λαμπαδάριος, Ε. (1938α). Περί των σωματικώς αναπήρων παιδιών και της αντιλήψεως αυτών. *Σχολική Υγιεινή*, 13, 1-4.

Λαμπαδάριος, Ε. Ν. (1916α). *Παιδολογία και Σχολική Υγιεινή*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Λαμπροπούλου, Β. & Παντελιάδου, Σ., (2000) Η Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα - Κριτική θεώρηση. Στο Α. Κυπριωτάκης (επιμ.). Πρακτικά Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής, *Τάσεις και προοπτικές αγωγής και εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ενωμένη Ευρώπη σήμερα*. ΠΤΔΕ, Σχολή Επιστημών Κρήτης, Ρέθυμνο 12 - 14 Μαΐου, 2000.

Λογοθέτη, Φ. (2008). Η Ειρήνη Λασκαρίδου και η συμβολή της στην ειδική αγωγή κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα: Ο «Οίκος Τυφλών» (1906-1936). Θεσ/νίκη Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Μαργιπλής Δ., 2002. *Η στάση του υποκείμενου ως απαραίτητη προϋπόθεση απαλείφει του κοινωνικού στιγματισμού*. Τετράδια Ψυχιατρικής Νο 80, 67-71.

Μπουζάκης, Σ. (1994). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια γενική και τεχνικοεπαγγελματική εκπαίδευση. Μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, 1913-1929*. Γουτένμπεργ.

Νόμος 1143/1981 - ΦΕΚ 80/Α/31-3-1981 Ανάκτηση 15 Ιουνίου, 2018, από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-1143-1981.html>

Νόμος 1566/1985 - ΦΕΚ 167/Α/30-9-85 Ανάκτηση 18 Νοεμβρίου, 2018, από: http://www.pi-schools.gr/preschool_education/nomothesia/1566_85.pdf

Νόμος 2817/2000 - ΦΕΚ 78/Α/14-3-2000 Ανάκτηση 15 Ιουλίου, 2018, από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2817-2000.html>

Νόμος 3699/2008 - ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008 Ανάκτηση 15 Ιουλίου, 2018, από: <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/137-n3699-2008-nomos-eidikhs-agwghs-fek-199-2008>

Παπαδοπούλου, Σ. (2010). «*Η ειδική αγωγή στην Ελλάδα*» Ανάκτηση 25 Νοεμβρίου, 2018, από: <http://docplayer.gr/2425052-l-eidiki-agogi-stin-ellada.html>

Πολυχρονοπούλου - Ζαχαρόγεωργα, Σ. 1993, «*Παιδιά με Ειδικές Ανάγκες*», Εκδ. Ντέφι.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*.

Προεδρικό Διάταγμα 60/2006 (ΦΕΚ 65 Α'), Ανάκτηση 25 Αυγούστου, 2018 από:
<http://www.satea.gr/wp-content/uploads/2011/08/P.D.60-2006.pdf>

Σάκκα Δ, 1985. «Πλάτωνας». Εκδόσεις: Gutenberg, Αθήνα

Σούλης, Σ. Γ. (2016). Εκπαίδευση και αναπηρία.

Στασινός, Δ. (2013). *Η ειδική εκπαίδευση 2020*. Αθήνα: Παπαζήση.

Στασινός, Δ. 1991. Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Αθήνα: Gutenberg.

Τζεμπελίκου, Μ. (2017). *Εκπαιδευτικές τομές στην Ειδική Εκπαίδευση: Ανάλυση περιεχομένου δημοσιευμάτων στον ημερήσιο τύπο 2000-2016* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Τμήμα Νηπιαγωγών).

Τζουριάδου Μ. (2009). *Συνεργασία ειδικών – γονέων στο πλαίσιο των ΚΔΑΥ, στον τόμο: Από την ψυχοπαθολογία στο νόημα της ζωής*. (Επιμ. Έκδοσης Κλεφτάρας) Εκδ. Πεδίο